

אם משום שסובר תנא דידן שאין צורך להפסיק בין הטבת חמש להטבת שתי נרות (וע' גם מהרש"א יומא טו), או גם אפשר שצריך הפסקה אלא שכל זמן שכבו יש להקדים הטבת השתים להטבת החמש, כדי לקיים לפני ה' תמיד. וה' דישון' שאמרו כאן לשתי הנרות – דישון גמור הוא (ע"ע בהרחבה בשיטת הרשב"א, בחו"א מנחות לו, ו. וע"ע בתוס' יומא עא. ד"ה ולהטיב; חדושים ובאורים להלן פ"ו).

לדעת הרמב"ם (תמידים ג, יב ובכסף-משנה), בכלל 'הטבת הנרות' – הדלקתם, והיו מדליקים את נרות המנורה גם בבקר כדרך שמדליקים בערב.

הראשונים תמחו על שיטה זו – ע' בשו"ת הרשב"א שט; ספר החינוך צח. וגם הרע"ב כתב: 'פליאה נשגבה בעיני, ולא שמעתי ולא ראיתי לאחד מרבתי שסובר כן'. וגם מרש"י נראה בכמה מקומות שסובר שלא היתה הדלקה אלא בערב. וכן כתבו בדעת הראב"ד (ע' כס"מ שם). וע"ע בענין זה במובא ביוסף דעת מנחות נ. עוד בבאור שיטת הרמב"ם – ע' חדושי הגר"ח (ביאת מקדש ט); אור שמח (תמידין ג, י); חזון איש מנחות לו, ה; שבט הלוי ח"א קצח.

י'אבן היתה לפני המנורה. ע' במובא ביוסף דעת מנחות כט – רמזים וטעמים בענין המעלה שלפני המנורה.

י'זניה את הכוז על מעלה שניה ויצא. נראה שלכן הניחוהו על מעלה שניה, כי שם אינו בולט כל כך כמו למעלה או על הראשונה או על הרצפה (חדושים ובאורים).

פרק רביעי

י'ראשו לדרום. המפרש כתב: כדי לקרב השחיטה כמה שיותר אצל המזבח, שנאמר על ירך המזבח. ויש מפרשים טעם אחר: כדי שאחוריו יהיו מרוחקים מן המזבח, שאם ירביץ גללים, לא יהא סמוך למזבח. (עפ"י ראב"ד; הרב מברטנורא. ע"ע יומא לו ובראשונים, ובספר חזון דעה שם).

י'בא לו לקרן מזרחית צפונית ונותן מזרחה צפונה, מערבית דרומית – ונותן מערבה דרומה. הרא"ש פרש מה טעם מתחיל במזרח-צפון – לפי שהוא מקום לשחיטה. וגם מסיים במערב-דרום לפי ששירי הדם ניתנים בסמוך לו, על יסוד דרומי [ואינו נותן במזרח-דרום – שהרי לא היה שם יסוד]. ובגמ' (יומא טו): אמרו שלכך מתחיל במזרחית-צפונית ולא במערבית-דרומית – מפני שכל פינות לא יהו אלא לימין.

דף לא

י'היה מפשיט ויורד עד שמגיע לחזה, הגיע לחזה – חתך את הראש ונתנו למי שזכה בו, חתך את הכרעים ונתנו למי שזכה בהן. מרק את ההפשט...'. הטעם לסדר הזה; כי ההפשט כולו צריך להיות לפני הניתוח, כמו שדרשו בתורת כהנים והפשט – כולו – ונתח... אכן משמע מלשון הכתוב שהראש והכרעים אינם בכלל 'הנתחים', שנאמר וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש... וקרבו וכרעיו ירחץ במים, לכך הוא חותכם לפני גמר ההפשט. ועוד, שכך נוח יותר להפשט (עפ"י באור הגר"א),

והרי הכרעים גם הם בכלל ההפשט (רע"ב. וע' אגרות משה או"ח ח"ד עו; יו"ד ח"א לו), ועל כן מתחיל בהפשט כשהכרעים מחוברים.

והטעם שאינו מפשיט עד הראש, כי אז יפול העור על הראש [שעור הצואר אינו מחובר לצואר, כבחולין ט,ג], ויקשה הדבר על חיתוך הראש (תפארת ישראל), לפיכך מפשיט עד שמגיע לחזה ואז חותך את הראש ואת הכרעים, וחוזר וגומר את ההפשט, ומתחיל לנתח העולה לנתחיה. ובפרוש הראב"ד כתוב שלכך אינו מפשיט מתחילה עד מקום הראש, כדי שהלב לא יתקרר ואז לא יצא דמו היטב.

ואם תאמר מדוע אינו חותך הראש לפני שמתחיל להפשט (כן הקשה הרש"ש) – יש לומר כדי להסמיך חיתוך לחיתוך, הראש והכרעים יחדיו. ועוד, למה להטריח שלא לצורך על הכהן להחזיקו בכל משך ההפשט. גם בכל אותה עת ניגר הדם מבית השחיטה, ואם יחזיקנו הכהן עלולים בגדיו וגופו להתלכלך.

'מרק את ההפשט, קרע את הלב והוציא את דמו... קרעו ונמצא כולו גלוי לפניו. נטל את הפדר...' הרא"ש כתב שקריעת הלב והוצאת דמו היתה נעשית לאחר שקרעו כולו, שהרי קודם לכן הלב טמון בגוף ואי אפשר לקורעו ולהוציא דמו. ונכתב הדבר שלא במקומו.

ואולם הרמב"ם העתיק את הסדר כפי שהוא כתוב לפנינו. והרש"ש צדד לפרש שקורע מבחוץ כנגד הלב [ואין לחוש משום חזקות הגויים, שכך נהגו לעשות לעבודת כוכבים – כי הם היו נוהגים לעשות כן מחיים. וכן קדרו בעיגול דוקא. ע' בע"ז לב: 'עורות לבובין'].

ויש מי שכתב שמכניס ידו דרך בית השחיטה וקורעו ומוציא את דמו, ומשאירו במקומו. והטעם שעשו כן, אפשר, כדי למהר להוציא את דמו טרם ייקרש (עפ"י הדושים ובאורים).

הטעם להוציא דם הלב – יש מפרשים, משום שהדם אסור באכילה, וכל דבר האסור לאכילת אדם פסול להיקרב על המזבח משום ממשקה ישראל. על כן הוצרכו להוציא את דם הלב [ואין די דם המצטבר בלב, במליחה הנעשית על הכבש]. ודם זריקה שאני – שמצוותו בכך (ע' בשו"ת דובב משרים ח"א קיא. ושם פלפל מדוע לא הוצרכו להוציא את הדם מלב קרבן העוף).

'זהכרס מדיחין אותה בבית המדיחין, ומדיחין אותה כל צרכה. והקרביים מדיחין אותן שלש פעמים במעוטן על שולחנות של שיש שבין העמודים.' הטעם שלא הדיחו את הקרביים בבית המדיחין (ע' במפרש) – נראה, משום שאי אפשר להחזיק הקרביים ביד שלא יישטו, מפני ארכם [שלכן מוליכים אותם למזבח בבונך ולא ביד], וליתנם בבונך קודם הדחה – אין זה דרך כבוד שהרי נותן פרש בתוך כלי שרת. וגם אם ישתדל לאספם בידו, עדיין יפול מהם פרש בדרכם, וגם שמא יטנפו בגדיו – הלכך אי אפשר להביאם ללשכת המדיחים אלא מדיח סמוך למקום שחיטתם. ולפי זה אם היו קרבנות רבים ונודמן ששחטו סמוך ללשכת המדיחים, או אם היה שה קטן שניתן לטלטל בני מעיו ללשכת המדיחים – היו עושים כן. וזהו ששנינו בסתם 'ללשכת המדיחין ששם מדיחין את הקרביים' (חדושים ובאורים).

מלבד הקרבים, היו מדיחים את הכרעים כמפורש בכתוב 'קרבנו וכרעיו ירחץ במים'. וצ"ב מדוע לא פורש הדבר בסדר התמיד. גם לא פורש איה מקום הדחתן.

'זיהא היתה גדולה, אלא של ימין קורין גדולה שהכבד תלויה בה.' פירוש, כיון שהכבד תלוי בדופן

ימין, הרי היא גדולה מהדופן השמאלית אעפ"י שהשדרה בשמאלית (עפ"י באורי הגר"א. וכיו"ב כתב הראב"ד שהדופן הימנית עם הכבד כבדה יותר מן הדופן השמאלית שעם השדרה והטחול).

(ע"ב) 'קרניו בין אצבעותיו' – שבכך אחיזתו טובה יותר (ראב"ד).

'השביעי בסולת השמיני בחביתים התשיעי ביין'. הפסיק בחביתים בין הסולת לנסכי היין, אף על פי שאין החביתין מצרכי התמיד – משום שסולת וחביתין שניהם שם מנחה, ולכך גם סדר הקרבתם כן הוא, חביתין קודמים לנסכים (עפ"י יומא לד; המפרש, רע"ב ותוי"ט).

'שלוש עשרה שולחנות... שתיים במערבו של כבש, אחד של שיש ואחד של כסף... ועל של כסף – כלי שרת'. הרא"ש פרש: אותם צ"ג כלים שהוציאו בתחילת היום. ומשמע שרצה לומר שנתנו שם את כולם. ולולא דבריו ז"ל לא היה נראה כן כי שלחן אחד לא יחזיקם, וגם אין זה מקומם כי ראוי להניחם בתחילת העזרה שיהיו מוכנים לכל צרכי הקרבנות. ואפשר שהיו מונחים באכסדרה, והשלחן שימש לאותם כלי שרת העולים בהם למזבח, להקטיר מנחות או להסך נסכים וכדומה. ואם היה עומד לפוש – הניחם שם. ויתכן גם שהיה בולל המנחות על השלחן הזה (עפ"י חרושים ובאורים).

'אמאי עבדי דשיש ניעבדו דכסף ניעבדו דזהב? אמר רב חנינא בשם רבי אסי ורבי אסי בשם רבי שמואל בר רב יצחק: מפני שהוא מרתיח' – ואף על פי שלא הסריח בשר קודש מעולם – אין סומכים על הנס. (הרא"ש בשם הירושלמי. ע' בירושלמי שקלים ה, ג ובמפרשים).

דפים לא – לב

הנה דברים יקרים מאת דודי מורי הר"ר עורך כיטוב הי"ו:

עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון וכו'. וכל הענין. המפרשים ז"ל, ראשונים ואחרונים, האריכו בדברים נעימים. יעוין במיוחד במהרש"א וחדושי אגדות מהר"ל, ואנו נבוא אחר הקוצר ללקט בס"ד כמה גרגרים מן העולה על הלב, כי מקום הונח לכל דור ודור לענות חלקו עד שיהיו דברי חכמים מאירים כספירים.

והנה כל הענין נסמך על הדין בשחיטת התמיד שתהא שנים ליום – כנגד היום, שלכך תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית על טבעת שניה, ושל בין הערבים היה נשחט על קרן צפונית מזרחית על טבעת שניה. ויש להתבונן בהלכה זו כי היא גופה עמומה קצת, וגם הקשר ('משום דאיירי בשמש' – פי' הרא"ש) אינו מספיק. ועיקר הקושי הוא בענין 'טבעת שניה' מה ענינה ומה טעמה. ועפ"י רוב המפרשים הכונה לשניה מדרום, וכדי שלא יסתיר גובה המזבח את אור החמה כאשר היא זורחת (בחורף) בדרום מזרח ושוקעת בדרום מערב. אך קשה טובא שקרא התנא לזו 'צפונית' ואילו מערבית ומזרחית מתפרש כפשוטו. ומדברי רמב"ם בפ"א מתמידין נראה שמפרש צפונית כפשוטו, והיינו שניה מצפון, אמנם לא נתפרש שם הטעם לטבעת שניה.

פרק רביעי; דף לא

א. כיצד סדר הפשט וניתוח?

ב. כיצד סדר הולכת האברים והנסכים לכבש?

א. לאחר שחיטתו היו תולים את התמיד באונקליות שבבית המטבחים, על ידי נקיבה בערקוב (= ארכובה, פרק הברך המחבר את השוק עם הירך. ע' בכורות מ).

המפרש כתב שתולה בשתי הרגלים. והרא"ש פירש שתולה בערקובת שמאל בלבד.

היה מפשיט ויורד עד שמגיע לחזה [והכרעיים בכלל ההפשט. רע"ב]. הגיע לחזה – חתך את הראש ונתנו למי שזכה בו [ואין הפשט לעור הראש]. חתך את הכרעים (– רגלי הבהמה, עד הארכובה), ונתנם למי שזכה בהם [ומדיחם במים – כמפורש בכתוב].

מרק את ההפשט. קרע את הלב והוציא את דמו (והרא"ש כתב שקריעת הלב נעשית אח"כ, לאחר שקרעו ונמצא גלוי לפניו). חתך את הידים – ונתנו למי שזכה בהם.

עלה לרגל הימנית – חתכה ונתנה למי שזכה בה, ושתי ביצים עמה.

קרעו ונמצא כולו גלוי לפניו. נתן את הפדר (= החלב שעל הקרב) ונתנו על בית שחיטת הראש מלמעלה. נטל את הקרבים ונתנם למי שזכה בהם להדיחם. הכרס – מדיחים אותה בבית המדיחים כל צרכה. ואילו הקרבים – על השלחנות של שיש שבין העמודים, שלש פעמים במעוטן (י"מ: לפחות ג"פ. וי"מ שם כלי, כמו 'מעטן של זיתים').

יש אומרים על פי הכתוב בדברי הימים, שהיו נוהגים להדיח את הטלה כולו מלכתחילה שלש

פעמים (הראב"ד עפ"י מורו החסיד).

עוד בדיני הדחה – ע' בובחים כו.

נטל את הסכין והפריש את הריאה מן הכבד (שהריאה ניטלת עם הגרה, והכבד עם הדופן הימנית), ואת אצבע הכבד (– 'ותרת הכבד') מן הכבד (שהיא ניטלת עם העוקץ והכליות). אינו נוטלם כעת אלא מפריד ומשאירם במקומם. נקב את החזה ונתנו למי שזכה בו.

עלה לדופן הימנית, חותך ויורד סמוך לשדרה, בלעדיה, עד שמגיע לשתי צלעות דקות (רכות) הסמוכות לחזה. וגם למעלה היה מניח שתי צלעות, והכבד תלויה בדופן זו. חתכה ונתנה למי שזכה בה.

בא לו לגרה (= צואר), ועמה שתי צלעות מכאן ושתיים מכאן, חתכה ונתנה למי שזכה בה. הקנה והלב והריאה תלויים בה.

בא לו לדופן שמאלית, הניח בה שתי צלעות דקות מלמעלה ושתי צלעות דקות מלמטה, כפי שעשה לחברתה. חתכה ונתנה למי שזכה בה, והשדרה עמה והטחול תלוי בה. [והיא היתה גדולה, אלא של ימין קורין גדולה, שהכבד תלוי בה].

בא לו לעוקץ, חתכו ונתנו למי שזכה בו. האליה ואצבע הכבד ושתי כליות עמו.

נטל את הרגל השמאלית שנשארה תלויה, ונתנה למי שזכה בה.

בכל הסדר הזה אין שום פסוק כי אם סברה לפי מה שנכון לעשות, לקיים והפשיט את העלה

ונתח אתה לנתחיה (עפ"י המפרש ועוד).

הפשט וניתוח כשרים בור (עפ"י יומא כו).

ב. נמצאו כולם עומדים בשורה והאברים בידם; –

הראשון – בראש וברגל ימין. הראש בימינו והוטמו כלפי זרועו, קרניו בין אצבעותיו, בית שחיטתו

מלמעלה והפדר נתון עליה. הרגל בשמאלו. ובית עורם לחוץ.
 השני – בשתי ידים, של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו, ובית עורם לחוץ.
 השלישי – בעוקץ וברגל. העוקץ בימינו והאליה מדולדלת בין אצבעותיו, ואצבע הכבר ושתי כליות עמו.
 הרביעי – בחזה ובגרה. החזה בימינו והגרה בשמאלו וצלעותיו בין שתי אצבעותיו.
 החמישי – בשתי הפנות, של ימין בימינו ושל שמאל בשמאלו, ובית עורן לחוץ.
 הששי – בקרבים הנתונים בבוך, וכרעים על גביהם מלמעלה.
 השביעי – בסולת של מנחת נסכי התמיד.
 השמיני – בחביתי כהן גדול.
 התשיעי – ביין לניסוך.
 כן היא שיטת משנתנו, ויש שיטת תנאים נוספת – ע' ביומא כה).
 הלכו ונתנום מחצי כבש ולמטה במערבו [ובשבת – אברי התמיד במזרח ושל מוספים במערב. עפ"י סוכה
 נד:], ומלחום וירדו ובאו ללשכת הגזית לקרות את שמע.
 זר אינו כשר להוליך את האברים. זכאים יד. ואם הוליך – יש להסתפק האם צריך להחזירם
 ולהוליך שוב (תורת הקדשים).

פרקים חמשי – שביעי; דפים לב – לג

יא. מהו סדר המעשים מהולכת האברים לכבש ועד גמר סדר התמיד?

לאחר הנחת האברים על הכבש ירדו כולם ללשכת הגזית. אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת, והם
 מברכים ברכה שנייה שלפני קריאת שמע [אבל ברכת 'יוצר אור' אומרים אותה רק לאחר מכן בהגיע זמנה.
 עפ"י ברכות יב], קוראים עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, ומברכים שלש ברכות: אמת ויציב,
 עבודה ('רצה...') וברכת כהנים (- 'שים שלום...!'. הרמב"ם הוסיף שמברכים 'מודים'. ובבאורי הגר"א
 כתוב על פירוש זה שקשה להולמו). בשבת מוסיפים ברכה אחת למשמר היוצא (כלומר היוצא מברך לנכנס)
 – 'מי ששיכן שמו בבית הזה הוא ישכין ביניכם אהבה ואחווה ושלוש וריעות'.
 אמר להם: חדשים לקטורת בואו והפיסו. זכה מי שזכה.
 אמר להם: חדשים עם ישנים בואו והפיסו מי מעלה אברים מן הכבש למזבח [ומשום 'ברב עם הדרת מלך'
 הפיסו פיס זה, שישתתפו בעבודה אנשים הרבה. עפ"י יומא כו]. רבי אליעזר בן יעקב אומר: המעלה אברים
 לכבש הוא מעלה אותם על גבי המזבח.
 א. הלכה כתנא קמא (עפ"י רמב"ם תמידין ומוספין ד, ח). ונראה שאף המשתתפים בפייסות הראשונים,
 משתתפים באחרונים (חדשים ובאורים).
 ב. רש"י (ביומא כו:): והרא"ש (כאן) כתבו שכהן אחד היה מעלה כולם (וב'הר המורה' תמידין ומוספין ד, ח,
 דייק כן מדברי הרמב"ם). ואילו התוס' – ישנים שם חלקו והעלו שכמספר הכהנים שהעלו לכבש,
 כך מספר המעלים למזבח.
 ג. יש מי שכתב שרק בתמיד של שחר היו מחלקים את הולכת האברים לשתים, כדי לקרות את
 שמע בינתים, אבל תמיד של בין הערבים, אין טעם ליתן האברים על הכבש ולחזור ולהעלותם
 לאחר זמן (עפ"י גבורת ארי יומא כו:).
 מסרום לחוננים. היו מפשיטים אותם את בגדיהם ולא היו מניחים עליהם אלא מכנסים בלבד. חלונות היו